

Resultaten landelijk "onderzoek Philippona"
1966

In ons Mededelingenblad van 1966, 4de jaargang no. 1, publiceerden wij de "Oproep tot medewerking" van het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV aan een landelijke inventarisatie van fuut, dodaars, torenvalk, grutto, huiszwaluw, geelgors.

- Van genoemd Contactorgaan ontvingen wij inmiddels een overzicht van de - min of meer voorlopige - resultaten, opgesteld in oktober 1966. Wij achten deze belangrijk genoeg om ze voor onze leden onverkort over te nemen in ons Mededelingenblad.

Inleiding:

In 1966 begon het onderzoek naar het kwantitatieve voorkomen van zes broedvogels in Nederland. Het doel van het onderzoek is dus te komen tot het vaststellen van het aantal broedparen van die betreffende vogelsoorten.

Dit onderzoek kan alleen succes hebben als er veel mensen meewerken; een bewerkster van een soort kan nooit alleen het materiaal verzamelen. Door oproepen in verschillende tijdschriften werden al velen tot medewerking aangezet. Verder werd enige keren via de radio in het programma "Weer of geen weer" over het onderzoek gesproken. Dit veroorzaakte ook een grote toestroming van medewerkers. Sommige bewerksters wisten hun groep medewerkers nog op andere manieren uit te breiden.

Het is nog niet voor alle zes soorten mogelijk een volledig overzicht te geven. Er moeten nog gegevens binnenkomen. Over het geheel beantwoorden de resultaten ruimschoots aan de verwachtingen. Voor alle medewerking danken wij hier hartelijk.

Speciaal mogen verder genoemd worden de heer J. Steenman, secretaris van het Contactorgaan, voor zijn hulp bij schrijf- en stencilwerk, Prof. Dr. D.M. de Vries, voorzitter van het Contactorgaan, voor al zijn raadgevingen, en de Heer Bert Garthoff, voor de belangstelling die hij via de radio voor ons onderzoek wist op te wekken. Over iedere soort volgt nu een kort bericht, samengesteld door de bewerksters.

J. Philippona
Heereweg 413, Lisse

- o -

FUUT

Deze soort werd onderzocht in nauwe samenwerking met het RIVON. Het onderzoek leverde veel gegevens op. Er kwamen 300 ingevulde formulieren en brieven binnen.

De fuut komt in alle Nederlandse provincies voor. Ook is bekend, dat de soort in minstens 240 gemeenten broedvogel is. De aantallen per provincie zijn:

Limburg 2-3, Zeeland 11-13, Drente 38-39, Groningen 70-77,
Noord-Brabant 80-86, Utrecht 134-143, Gelderland 148-163,
Zuid-Holland 362-396, Noord-Holland 409-453, Friesland 414-472,
Overijssel 592-603, Oostelijk Flevoland 160-180.

totaal 2420-2628 getelde broedparen. Het aantal kan nog wel iets hoger zijn, daar de census in enige gebieden niet geheel volledig was.

(Philippona, 2de blz.)

Het tellen van de fuut kan op verschillende tijdstippen plaatsvinden:

- a. In het vroege voorjaar, van concentraties. Deze tellingen geven al een goede benadering van het aantal broedparen.
- b. In de broedtijd, bij voorkeur op vastgestelde dagen in de tweede helft van mei. Hiermee is het aantal broedparen zeer goed te benaderen.
- c. In het naseizoen, van concentraties, en het bepalen van de aantalsverhouding adult-juveniel. De jonge vogels van het afgelopen broedseizoen zijn in deze periode goed te herkennen. Bij deze derde telmethode worden geen absolute aantallen bepaald.
- d. In de winter. Deze methode wordt door de bewerkers nog niet gebruikt. Zij bevelen echter aan, dat de fuut opgenomen wordt in de waterwildtellingen, georganiseerd door het ITBON.

Het is gebleken, dat de fuut in de laatste 10 jaar in ons land niet als broedvogel in aantal is verminderd.

Een onderzoek naar de invloed van chemische waterverontreiniging is nog niet afgesloten.

Het onderzoek zal in de volgende fasen worden voortgezet:

1. September- en wintertellingen.
2. Kwantitatieve tellingen in een beperkt aantal geselecteerde gebieden.
3. Onderzoek naar het voorkomen van tweede broedsels en vervollegsels.

H.N. Leijs en J.J.F.E. de Wilde
Diedenweg 14, Ede

- o -

DODAARS

In totaal gaven zich 30 medewerkers op.

Met eigen waarnemers in de Zaanstreek en nog enkele ons bekende adressen daarbuiten, kwamen we tenslotte op een totaal van 74 verstuurde invulformulieren.

Tot nu toe ontvingen wij van 30 waarnemers hun al dan niet positieve resultaten. In vogelvlucht komt dit op het volgende neer:

Verdeeld over 25 verschillende gemeenten werden 70 broedparen van de dodaars gemeld. Van deze paren werd van slechts 46 stel het nest gevonden. Opvallend zijn de concentraties in Drente (19 stel) en de Zaanstreek (33 stel). Voorts 5 meldingen uit Vinkeveen en 5 uit Maassluis.

Gaarne willen wij komende winter onze waarnemers om winterwaarnemingen verzoeken.

D. Dekker en M. van Herp
Walvischstraat 6, Jisp NH.

TORENVALK

In het totaal werden 112 medewerkers verkregen voor deze inventarisatie. Nog lang niet alle waarnemingen zijn binnengekomen.

Tot op heden werden 108 broedgevallen van de torenvalk opgegeven. Voorts + 110 waarnemingen van torenvalken, die zeer waarschijnlijk betrekking hebben op broedgevallen.

(Philippona, 3de blz.)

-Tellingen gedaan uit auto's of treinen kwamen vrijwel niet binnen. Het grootste deel van de gegevens kwam binnen als losse waarnemingen, die zeer moeilijk zijn te verwerken.

Slechts 7 inventarisaties werden ontvangen van terreinen boven 1000 ha. Deze gebieden, meest gunstige biotopen voor de torenvalk, gaven een dichtheid te zien van 1 paar per 820 ha.

Vele waarnemers schrijven over een sterke achteruitgang van de torenvalk. Sinds 1957 is de populatie torenvalken waarschijnlijk met maar liefst 60 à 70 % afgenomen.

Sommige gebieden vertonen een vooruitgang in het aantal torenvalken. Deze vooruitgang is echter geheel kunstmatig en is beslist geen algemeen beeld. Door het bieden van kunstmatige nestgelegenheden (nestkasten e.d.) konden gebieden bezet worden, waar in het geheel geen torenvalken broedden. Het zou dus zeer nuttig zijn om op vele plaatsen waar een tekort aan nesten is de torenvalk de helpende hand te bieden.

F.J. Koning
Belkmerweg B 110^A,
Burgervlotbrug. NH.

- o -

GRUTTO

Ruim 150 deelnemers gaven zich op, waarbij verschillende vogelwerkgroepen. Half oktober waren van 85 medewerkers gegevens binnengekomen. De verwachting bestaat, dat er nog verscheidene waardevolle telresultaten zullen binnenkomen. Dezer dagen zal aan de medewerkers, die nog niets lieten horen, een oproep worden verstuurd.

Aan de medewerkers werd gevraagd het aantal broedparen van de grutto te tellen of te schatten in een zo nauwkeurig mogelijk omschreven gebied. Bij de berekening van het totale aantal broedparen wordt voornamelijk uitgegaan van de globale graslandvegetatiekartering van Nederland (Wageningen 1952). Per provincie worden de binnengekomen gegevens in kaart gebracht en zo mogelijk gebruikt als "monster" voor het berekenen van de gemiddelde dichtheid van de grutto in de betreffende karteringseenheid. Aan de hand van topografische kaarten wordt per karteringseenheid de oppervlakte van het potentiële broedgebied berekend. Uit deze gegevens kan dan een schatting van het minimale aantal broedparen worden gemaakt. Soms moet gebruik gemaakt worden van tellingen uit voorgaande jaren (waarbij RIVON-dossiers werden gebruikt), en van een aantal gebieden zijn helemaal geen gegevens bekend.

Al met al is er echter gegronde hoop, dat een vrij goed inzicht verkregen zal kunnen worden in de aantallen broedparen van de grutto en de verspreiding ervan in Nederland.

Uit een aantal opgaven kunnen ook nog gegevens worden verzameld over de verschillende telmethodes, die werden gebruikt. Hieruit kan lering getrokken worden voor het samenstellen van de instructies voor 1967.

Ook werden gegevens verkregen over aankomst in het broedgebied, het verschijnen van de eerste eieren, de tijd waarin het maximale aantal broedparen in een terrein aanwezig is, het verschijnen van de eerste jongen, troepvorming, trekverschijnselen, e.d. .

(Philippona, 4de blz.)

De resultaten, die tot nu toe verwerkt zijn, geven de indruk, dat het aantal broedparen van de grutto in Nederland verrassend groot moet zijn, vermoedelijk tussen de 80.000 en 100.000 broedparen. (De Avifauna van Nederland - 1962 - noemt de grutto een talrijke broedvogel, d.w.z. van 10.000 tot 50.000 broedparen).

Er moet nog heel wat rekenwerk verzet worden, voordat nadere aantallen genoemd kunnen worden, maar het voorlopig verslag over 1966 zal aan alle medewerkers in het begin van 1967 worden toegezonden, gelijk met een oproep om in 1967 opnieuw mede te werken.

Volgend broedseizoen zal worden getracht het beeld af te ronden, waarna voorlopig het landelijke onderzoek naar het voorkomen van de grutto afgesloten zal worden. Na een aantal jaren kan het nuttig zijn opnieuw landelijke tellingen te houden, om mogelijke veranderingen te kunnen signaleren.

Th. Mulder

Westerhoutpark 19, Haarlem.

- o -

HUISZWALUW

Voor deze soort meldden zich ongeveer 105 medewerkers aan.

Tot nu toe zijn van 37 waarnemers gegevens binnengekomen.

Er worden echter nog meer reacties verwacht.

Een totaal van 4953 nesten is opgegeven. Ook werden in de broedtijd op verscheidene plaatsen nog in totaal 365 huiszwaluwen gezien, zonder dat nesten gevonden konden worden. We mogen aannemen, dat in 1966 zeker 5100 - 5150 broedparen zijn vastgesteld.

Deze nesten bevonden zich in 160 gemeenten, verspreid over het land. Hieronder bevinden zich de 3 IJsselmeerpolders en 4 Waddeneilanden.

De telling is te onvolledig om veel conclusies te mogen trekken. Waarschijnlijk bereikt de huiszwaluw zijn grootste dichtheid rond het IJsselmeer (de nieuwe polders, Kampereiland), Noordwest-Overijssel, de kop van Noord-Holland, Midden- en Zuid-Limburg. Over grote delen van ons land kwamen geen of weinig gegevens binnen. Dat geldt voor: Noord- en Zuidoost-Groningen, Midden- en Oost-Drente, een belangrijk deel van de Achterhoek, het midden van Zuid-Holland, Zeeland, afgezien van Zeeuws-Vlaanderen, bijna het gehele midden en oosten van Noord-Brabant. Verschillende van de niet-gecontrôleerde gebieden grenzen aan streken waar de huiszwaluw zeker broedt.

De telling zal in 1967 voor de tweede (en voorlopig laatste) keer worden gehouden. Het onderzoek zal de volgende punten omvatten:

1. Landelijke telling als in 1966, met dien verstande dat vooral medewerking gevraagd zal worden voor de gebieden die nog niet gecontrôleerd werden.
2. Intensieve telling in een aantal uitgezochte complexen, om representatieve cijfers te verkrijgen voor het bepalen van de broedvogeldichtheid in grotere gebieden.

J. Philippona

Heereweg 413, Lisse

- o -

GEELGORS

Van 75 medewerkers werden gegevens ontvangen over de verspreiding van de geelgors als broedvogel in Nederland. Van 183 gemeenten weten wij nu dat er in 1966 geelgorzen gebroed hebben, en van 26 gemeenten dat daar in 1966 de geelgors als broedvogel ontbrak. Uit de provincie Groningen werd in het geheel niet gereageerd op onze oproep; vanuit Zeeland ontvingen wij slechts één reactie.

Van 69 gemeenten verkregen wij gegevens over het aantal broedparen. In de provincies Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg is de geelgors overwegend een algemene broedvogel. In midden-Limburg komt deze soort zelfs zeer algemeen voor.

Ruim 60 % van de medewerkers verstrekten ons biotoop-beschrijvingen van geelgors-broedplaatsen. De geelgors komt in vele landschapstypen tot broeden, doch er is een duidelijke voorkeur voor kleine cultuurvelden omringd door houtwallen, alsmede voor heidevelden met opslag van jonge bomen. Zandgrond is een aantrekkelijke grondsoort voor de geelgors; in laagveengebieden komt de soort als broedvogel niet voor.

Van 25 medewerkers ontvingen wij gegevens over de bevolkingsdichtheid van de geelgors in bepaalde gebieden. In gunstige biotopen bereikt de geelgors een dichtheid van 1 territorium per 8 ha. Een dichtheid van 1 territorium per 20 ha komt nogal dikwijls voor.

De achteruitgang van de geelgors in ons land schijnt nogal mee te vallen. In de vier hierboven genoemde oostelijke provincies is de soort de laatste tien jaren ongeveer gelijk gebleven in aantal. In de provincie Zeeland is de geelgors de laatste 20 jaar zeer sterk in aantal verminderd en in vele gebieden zelfs geheel verdwenen als broedvogel. Als oorzaken van deze achteruitgang werden genoemd:

- a). het gebruiken van insecticiden en herbiciden.
- b). de cultivering van het landschap.
- c). mechanisatie in de landbouw.

Het onderzoek werd aangevangen met twee bewerkers. Na enige tijd bleek, dat 1 bewerk het werk wel kon voortzetten, zodat de Hr. Frieswijk zich vrij kon maken voor ander ornithologisch werk. Zijn intensieve hulp bij de start van het geelgors-onderzoek dient hier met dankbetuiging zeker te worden vermeld.

In het algemeen kan gezegd worden, dat het geelgors-onderzoek goed loopt.

J. Reijnders

Nieuwe Meerdijk 382, Badhoevedorp.

Onze KNNV-leden wijzen wij er op, dat de resultaten van het onderzoek gebundeld zullen verschijnen in het maart-nummer van NATURA.

Aan alle medewerkers van het afgelopen jaar zal dit speciale nummer worden toegezonden.

februari 1967

vDr

(Philippona, 6de blz.)

Oproep tot medewerking aan het onderzoek PHILIPPONA in 1967

Zoals uit het voorafgaande blijkt, zullen de 6 soorten van 1966 opnieuw worden onderzocht in 1967. Daarnaast zullen er 6 "nieuwe" soorten in bewerking komen. Onderstaand geven wij gemakshalve alle 12, met namen en adressen van de bewerkers:

1. Fuut
H.N. Leijns en Ir. J.J.F.E. de Wilde. Correspondentie aan de eerste bewerker, Diedenweg 14, Ede, tf. 08380-3838.
De methode van onderzoek zal enigszins anders zijn dan in 1966 en zal o.m. omvatten: september- en wintertellingen en tellingen in een beperkt aantal uitgezochte gebieden.
2. Dodaars
Drs. D. Dekker en M. van Herp. Correspondentie aan de eerste bewerker, Walvisstraat 6, Jisp (N.H.).
Het onderzoek wordt voortgezet. Ook winterwaarnemingen worden gevraagd.
- * 3. BOOMVALK (nieuwe soort)
R. Dantuma, Hyacinthstraat 180, Groningen.
Tellingen van vogels in de broedtijd.
4. Torenvalk
F. Koning, Belkmerweg B 110, Burgervlotbrug, NH. Tf. 02268/1159.
Onderzoek als vorig jaar, met meer aandacht voor tellingen uit trein en auto.
5. Grutto
Th. Mulder, Westerhoutpark 19, Haarlem. Tf. 02500/11076.
Voortzetting van de tellingen van de vogels in bepaalde gebieden.
- * 6. RANSUIL (nieuwe soort)
D.A. Boeije en P. Zegers. Correspondentie aan de eerste bewerker: Lobeliastraat 35a, Vlaardingen.
Telling van broedvogels. Telling van vogels op roestplaatsen in het winterhalfjaar.
- * 7. GIERZWALUW (nieuwe soort)
N.A. Ferbeek, De Slag 20, Drachten.
Tellen van rondvliegende vogels in de broedtijd.
8. Huiszwaluw
J. Philippona, Heereweg 413, Lisse. Tf. 02532/8520.
Voortzetting van het onderzoek door middel van het tellen van nesten.
- * 9. GELE KWIKSTAART (nieuwe soort)
Drs. J.J. Frieswijk, Burg. v.d. Pollstraat 483, Amsterdam.
Tf. 020/138910.
Bepaling van de populatie-dichtheid (aantal territoria per eenheid van oppervlak) in door de medewerkers uitgekozen gebieden.

(Philippona, 7de blz.)

- * 10. BRAAMSLUIPER (nieuwe soort)
 J. Taapken, Utrechtseweg 43, Hilversum. Tf. 02950/46391.
 Tellen van territoria. Ook gegevens uit vroegere jaren zijn
 welkom.
11. Geelgors
 J. Reijnders, Nieuwe Meerdijk 382, Badhoevedorp. Tf. 02968/4268.
 Voortzetting van het onderzoek. Tellen van zingende mannetjes
 in een bepaald gebied in de broedtijd.
- * 12. ROEK (nieuwe soort)
 H.R. Feijen, Buitenruststraat 6a, Leiden.
 Voor deze nieuwe soort worden de volgende gegevens gevraagd:
 a. per gemeente al of niet voorkomen van kolonies.
 b. per kolonie aantal wel en niet bezette nesten.
 c. gegevens uit vroegere jaren.
 d. slaappleatsen.

=====
 Ten aanzien van de "oude" soorten publiceerden wij reeds
 nadere instructies van de bewerkers, zoals die voor 1966 golden.
 Zie Mededelingenblad 1966-2 (april 1966), blz. 3 t/m 6.

Vooraf wat betreft de nieuwe soorten (met * gemerkt) wordt
 verzocht aan degenen, die aan het onderzoek van één of meer
 soorten willen medewerken, zich rechtstreeks op te geven bij
 de bewerk(er)s. Deze sturen dan een volledig overzicht van de
 methode van onderzoek t.a.v. de betreffende soorten.

Het geheel staat ook nu weer onder supervisie van:

J. Philippona
 technisch lid van het Contactorgaan
 voor Vogelstudie,
 Heereweg 413, Lisse.
 Tf. 02532/8520.

vDr
 februari 1967